Impact Factor-7.675 (SJIF) ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed Indexed Multidisciplinary International Research Journal

February-2020

SPECIAL ISSUE-CCXIV(214)

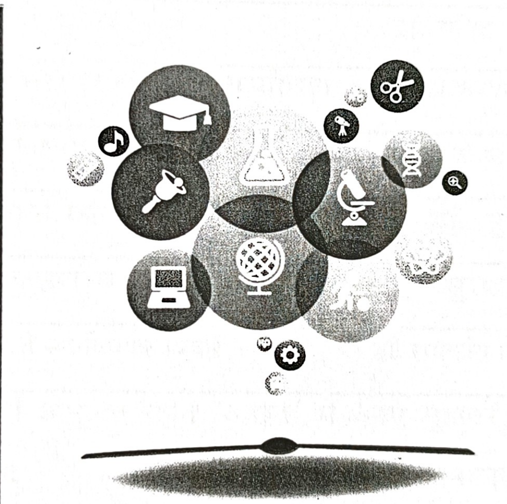

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

B.Aadhar

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar Publications

'Aadhar' International Multidisciplinary Research Journal
Impact Factor - ((SJIF) -7.675,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
February 2020

INDEX

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	नव्वदोत्तर दलित आत्मकथनातून आविष्कृत झालेले ग्रामजीवन	डॉ. गजानन बनसोड	1
2	महात्मा गांधीचे आर्थिक व शैक्षणिक विचार	प्रा. डॉ. श्रीकृष्ण बोढे	5
3	ग्रामीण युवा एवं स्वरोजगार	डॉ.मधुलता व्यास	11
4	विद्यार्थीनी छेडछाड प्रतिबंधात निर्भया पथकाची भुमिका	प्रा. प्रशांत विनायकराव बुकणे	14
5	विद्यार्थ्यांच्या व्यावसायिक कौशल्य विकासात उद्योजकता विकास केंद्राचे योगदान	डॉ. प्रशांत म. पुराणिक	21
6	उच्च शिक्षणात आयसीटीची भूमिका	प्रा. सतिश आर.जाधव	24
7	एड्सग्रस्ताच्या मानसिकतेवर ध्यानाचा होणारा परिणाम	प्रा.डॉ.कमलदास राठोड.	30
8	सोलापूर जिल्ह्यातील जमिन वापराचा आकृतीबंध	प्रा.डॉ.महेंद्र गजधाने	33
9	मुक्त व्यापार, जागतिक व्यापार संघटना आणि भारत	डॉ. सुभाष गुर्जर	36
10	मुलींचे घटते प्रमाण,कारणे व सामाजिक दुश्परिणाम	सुरेखा स. शिंदे	41
11	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे स्त्री-विषयक विचार	डॉ. रमाकांत विठ्ठल ईटेवाड	47
12	डॉ.दामोदर खडसे की अनूदित कृति 'अछूत' में आए मुहावरें, कहावतें और सांस्कृतिक शब्द	डॉ. सुनील रामलाल मावस्कर	54
13	बँकांनी पुरविलेल्या सेवा सोयी व सुविधा विषयी ग्राहकांची जागृकता व सुरक्षितता-एक विश्लेषण	प्रा. डॉ. जयंत एम. बनसोड	60
14	सिद्धर्षिसूरिकृत 'उपमितिभवप्रपंचकथा' की काव्यविधा का निरूपण	डॉ. ओमकुमार टोम्पे	65
15	बालकामगार एक ज्वलंत समस्या	प्रा. डॉ. किरण आर. बेलूरकर	74
16	जागतिक व्यापार संघटना आणि भारतीय अर्थव्यवस्था.	प्रा.हर्षद एकबोटे	78
17	जागतिकीकरणात राहणीमान आणि आरोग्य काळजी	प्रा. डॉ. प्रकाश चोपडे	83
18	आदिवासी लोकगीतातील वाघे	प्रा. डॉ अनिल भीमराव भगत	88
19	गांधी विचारांची यथार्थता	डॉ. नीता मिलिंद बोकील	92
20	नई कहानी में मध्यवर्ग की भूमिका	डॉ.आनंदप्पा ईरमुखदवर	97

B.Aadhar' International Multidisciplinary Research Journal
Impact Factor - ((SJIF) -7.675,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
February 2020

जागतिक व्यापार संघ[illegible] अर्थव्यवस्था.

प्रा.हर्ष[illegible]
वाणिज्य विभाग, डॉ.एच.एन.सि[illegible]ालय, पातूर, जि.अकोला.

भारत हा विकसनशील देश असून या देशाची अर्थव्यवस्था मिश्र स्वरुपाची आहे. भारतातील लोकांचे दरडोई उत्पन्न हे अतिशय कमी आहे. २०१९–२० या चालू वर्षामध्ये भारतातील लोकांचे दरडोर्ठ उत्पन्न हे १८७५ अमेरिकन डॉलर्स (अंदाजे १,३५,०५० रु.) आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघाने १६४ देशांमध्ये दरडोई उत्पन्नामध्ये भारताचा क्रम ११२वा ठेवला होता. भारताची मुख्य अडचण ही स्फोटक प्रमाणावर वाढणारी लोकसंख्या असून यावर नियंत्रण ठेवल्याशिवाय भारताचा आर्थिक विकास दर हा इतर देशांपेक्षा कमीच राहील. भारताचा GDP हा इतर विकसित देशांपेक्षा कमी असून भांडवलाची कमतरता हा देशापुढील यक्ष प्रश्न आहे. पायाभूत सोयी—सुविधांचा अपुरा विकास, वाहतूक व दळणवळणाची अपुरी साधने, उत्पादनांमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाचा अभाव या कारणांमुळे सुध्दा भारताचा विकास दर अपुरा राहीला आहे. भारतामध्ये १९९१ पर्यंत तथाकथित 'इन्स्पेक्टर राज' होते. परंतु १९९१ नंतर अर्थव्यवस्थेमध्ये सुधारणा करण्यात आली. पंतप्रधान मनमोहनसिंग यांनी लालफीतशाहीला पायबंद घालून अर्थव्यवस्थेत क्रांतीकारक बदल घडवून आणले. त्यामुळे भारताच्या आर्थिक विकासाला चालना मिळाली. २००८ साली जागतिक अर्थव्यवस्थेमध्ये मंदीची लाट आली. अमेरिका व युरोपसह अनेक विकसीत राष्ट्रांना या मंदीचा फटका बसला. परंतु भारत मात्र इतर देशांपेक्षा सुरक्षित होता. या मंदीचा अर्थव्यवस्थेवर परिणाम झाला परंतु इतर देशांपेक्षा हा परिणाम कमी होता. भारताने मोठया प्रमाणावर FDI ला प्रोत्साहन दिले. सरकारने मुद्रास्फिती कमी करण्यासाठी अनेक उपाय सुचवले. यामुळे इतर विकसनशील देशांपेक्षा भारताची अर्थव्यवस्था ही उत्तम रीतीने वाटचाल करीत असून या वेगाने भारताची प्रगती होत राहिल्यास काही वर्षात भारत विकसीत देशांच्या पंक्तीमध्ये येवू शकतो.

जागतिक व्यापार संघटना (W.T.O.)

जागतिक व्यापार संघटना १९९५ साली स्थापन करण्यात आली. याचे मुख्यालय जिनीव्हा येथे असून भारत या संघटनेच्या संस्थापक देशांमध्ये समाविष्ट आहे. सध्या या संघटनेचे १५९ सदस्य असून प्रत्येक देशाला निर्णयप्रक्रियेमध्ये १ मत प्राप्त झाले आहे. या संघटनेमार्फत सर्व निर्णय एकमताने घेतले जातात तसेच प्रत्येक सदस्याला VETO चा अधिकार प्राप्त आहे. या संघटनेचे मुख्य उद्दिष्ट जागतिक बाजारपेठेमध्ये मुक्त व्यापाराला चालना देणे, देशादेशांमधील औद्योगिक विवाद सोडवणे आणि सदस्य देशांच्या औद्योगिक विकासाचा वेग वाढवणे यांचा समावेश आहे. भारताने WTO शी पुढील करार केले आहेत.

१. कृषी क्षेत्रातील करार (AOA)
२. सेवा क्षेत्रातील सामान्य करार (GATS)
३. बौध्दिक संपदा क्षेत्रांतील व्यापार (TRIPS)
४. जैविक क्षेत्रातील व्यापारी करार (GMO)

B.Aadhar' International Multidisciplinary Research Journal
Impact Factor - ((SJIF) -7.675,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
February 2020

५. मुक्त व्यापारातील तांत्रिक अडचणी (TBT)

लघु उद्योग व कुटीर उद्योग [illegible] याचे [illegible] ने स्विकारले आहे. या क्षेत्रातील उद्यो[illegible] दणे [illegible] याबाबतीत सरकारने पुढाकार घेतला [illegible] सरक[illegible] रार केले असून त्यामुळे भारताच्या निर्या[illegible] ठी वाढ [illegible] आहे. जागतिक व्यापार संघटनेच्या तत्वानुसार सर्व सदस्य देशांमध्ये करार केले जातात व देशादेशांमधील व्यापार अडचणी दूर केल्या जातात तसेच आयात–निर्यातीमधील करांचे दर की केले गेले. या दृष्टीने भारताने आपले व्यापारी धोरण निश्चित केले असून अनेक देशांशी मुक्त व्यापारी करार केले आहेत.

विनीयोग धोरणः–

देशाचा औद्योगिक विकास हा प्रामुख्याने सरकारच्या विनियोग धोरणावर अवलंबून असतो. ज्या क्षेत्राचा विकास वेगाने घडवून आणावयाचा असेल त्या क्षेत्रामध्ये विनियोगाला प्रोत्साहन दिले जाते. त्या क्षेत्रातील विनियोगावर प्राप्त उत्पन्नावर कमी दराने कर आकारणी केली जाते. तसेच त्या क्षेत्रातील पायाभूत सोयी–सुविधांच्या विकासासाठी प्रोत्साहन दिले जाते. सरकारने W.T.O. शी विनियोग विषयक जो F.T.A. करार केला त्यानुसार परदेशी विनियोक्तयांना देशी विनियोक्त्याच्या बरोबरीचा दर्जा दिला जातो तसेच परदेशी विनियोक्यातंना कोणत्याही क्षेत्रांमध्ये विनियोग करण्याची मुभा दिली जाते. त्यांना मोठया प्रमाणावर विनियोग करण्यास प्रोत्साहन दिले जाते. कालफितशाही किंवा इतर कोणत्याही कायदेशिर अडचणींचा असर होणार नाही याची काळजी घेतली जाते. तसेच त्यांच्यावर कोणत्याही बाबतीत अन्याय झाल्यास सरकारवर विरुध्द कोर्टामध्ये जाण्याची त्यांना परवानगी असते. W.T.O. च्या F.T.A. करारानुसार परदेशी विनियोक्तयांना संरक्षण दिले गेले आहे.

सार्वजनिक साठवणूकः–

सार्वजनिक साठवणूक म्हणजे सर्वसामान्य जनतेच्या हितासाठी वस्तु व सेवांचा साठा करणे होय. भारतीय समाज घटकांमध्ये काही घटक हे आर्थिक व सामाजिकदृष्टया दुर्बल आहेत. या घटकांचा सर्वांगीण विकास करणे हे प्रत्येक सरकारचे उद्दिष्ट असते. हे उद्दिष्ट साध करण्यासाठी सरकार काही उपाययोजना करीत असते. या दृष्टिने निश्चित असे धोरण तयार केले जाते. वस्तु व सेवांचा सर्व दुर्बल घटकांना कमी दराने पुरवठा करणे व हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी आवश्यक ते कायदे भारत सरकारने केले आहेत. या वस्तु व सेवांचे उत्पादन व पुरवठा करणे या क्षेत्रांमध्ये विदेशी उद्योगांना मुक्त प्रवेश दिल्यास वरील उद्दिष्ट साध्य करणे शक्य होणार नाही काण विदेशी उपक्रम हे नफा कमविण्यासाठीच आपल्या देशामध्ये उद्योग–व्यवसाय करीत असतात. यासाठी सरकारला हस्तक्षेप करावा लागतो. चामडे उद्योग, प्लास्टिक उद्योग व अन्नपदार्थ प्रक्रिया प्रयोग या क्षेत्रांमध्ये लघु व कुटीर उद्योग मोठया प्रमाणावर कार्यरत आहेत. या क्षेत्रामध्ये विदेशी उद्योगांना प्रोत्साहन दिल्यास देशातील लघु व कुटीर उद्योग लयाला जातील. परंतु मुक्त व्यापार धोरणाचा करार (FTA) WTO शी केल्यामुळे सरकारला मोठया प्रमाणावर हस्तक्षेप करता येत नाही. या करारानुसार वस्तु व सेवा क्षेत्रामध्ये मोठया प्रमाणावर विदेशी उद्योगांनी भारतीय अर्थव्यवस्थेमध्ये प्रवेश केला. विकसित देशांनी भारत सरकारवर दडपण आणून अनेक निर्बंध दूर केले. याचा परिणाम

म्हणजे भारतीय लघु व कुटीर उद्योग या स्पर्धेमध्ये टिकाव धरु शकले नाहीत. शेकडो भारतीय उद्योग बंद पडले व त्यामध्ये काम करणारे कामगार बेकार झाले. परंतु WTO शी FTA करार केल्यामुळे आपली अर्थव्यवस्था खुली करण्याशिवाय कोणताही पर्याय सरकारपुढे नव्हता.

WTO चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर सकारात्मक परिणामः—

१. निर्यातीमध्ये वाढः—

WTO शी करार केल्यानंतर सदस्य देशांमधील व्यापार निर्बंध कमी झाले व्यापाराला चालना मिळाला या देशांनी आयात–निर्यातीवरील कर–दर कमी केल्यामुळे निर्यातीमध्ये वाढ झाला. १९९५ पूर्वी भारताची निर्यात ३२ Billion US डॉलर्स होती. WTO शी करार केल्यानंतर एका वर्षातच ही निर्यात २५० Billion US डॉलर्स होती तो १२० Billion US डॉलर्स इतकी वाढली. देशा–देशांमधील व्यापार वाढल्यामुळे आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेमध्ये कृषी उत्पादनाच्या किंमती वाढल्या. कापड उद्योगाला सुध्दा मोठया प्रमाणावर चालना मिळाली. भारतामध्ये थेट विदेशी गुंतवणूक वाढली व त्याचा सकारात्मक परिणाम भारताच्या निर्यातीवर झाला. २०१९–२० या आर्थिक वर्षाच्या प्रथम तिमाहीमध्येच भारताची निर्यात १३७ Billion US डॉलर्स होती जी मागील वर्षी याच काळातील निर्यातीपेक्षा १.५% जास्त आहे.

२. पेटंट्सः—

WTO शी केलेल्या TRIPS करारांतर्गत पेटंट कॉपीराइट यांना संरक्षण दिले जाते. उदा. एखाद्या औषधी कंपनीने एखादे पेटंट प्राप्त केल्यास, त्या औषधाचा वापर इतर औषधी कंपनीला करता येत नाही. जर त्यांना या औषधाचा वापर करायचा असेल तर पेटंटधारकाकडून अगोदर परवानगी प्राप्त करावी लागते. यासाठी पेटंटधारकाशी करार करावा लागतो किंवा त्यांना विशिष्ट रक्कम शुल्काच्या रुपाने द्यावी लागते. WTO शी TRIPS करार केल्यानंतर भारतातून अनेक लोकांनी पेटंट प्राप्त केले व त्या मार्गाने त्यांना मोठया प्रमाणावर उत्पन्नसुध्दा प्राप्त झाले. २०१७ साली जागतिक स्तरावर १४ लाख पेटंटस निर्गमीत करण्यात आले यापैकी १२३८७ पेटंट भारतातील होते.

३. सार्वजनिक आरोग्यः—

नोव्हेंबर २००१ मध्ये दोहा येथे सार्वजनिक आरोग्य या विषयावर आंतरराष्ट्री चर्चासत्राचे आयोजन केले होते. यामध्ये सार्वजनिक आरोग्याच्या महत्वाला मान्यता देण्या आली आणि सर्वांना औषधी पुरविणे बंधनकारक करण्यात आले. यामुळे भारतासारख्य विकसनशील देशांना बहुराष्ट्रीय कंपन्यांकडून योग्य किंमतीवर औषधे प्राप्त झाली तसे आपल्या देशांमध्ये अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा उपयोग करुन मोठया प्रमाणावर विवि आजारांवरील औषधांचे मोठया प्रमाणावर उत्पादन झाले. इतर देशांना या औषधांची निर्या करुन भारताला मोठया प्रमाणावर परकीय चलन प्राप्त झाले तसेच आपल्या देशाती लोकांचे दरडोई आयुष्यमानसुध्दा वाढले.

४. भौगोलिक क्षेत्रांचा विकासः—

WTO तर्फे भौगोलीक क्षेत्रांतील उत्पादकांना GIS (Geographic Indication Status) दि जाते. एकदा एखाद्या देशाला WTO कडून GIS प्राप्त झाले म्हणजे याचा उपयोग करुन

B.Aadhar' International Multidisciplinary Research Journal | ISSN : 2278-9308
Impact Factor - ((SJIF) -7.675, Special Issue | February 2020

भौगोलीक क्षेत्राचा मोठया प्रमाणावर वि[illegible] रताला चहाबद्दल WTO कडून GIS प्राप्त झा[illegible] र्जिलिं[illegible] चहापेक्षा वेगळा आहे. त्यामुळे या चहा[illegible] वाढली [illegible] या भौगोलिक क्षेत्राचा विकाससुध्दा मोठया प्रमा[illegible] ला.

५. रोजगार संधीचा विकास:—

WTO शी करार केल्यामुळे भारतामध्ये मोठया प्रमाणावर विदेशी गुंतवणूक आली. यामुळे देशाच्या आर्थिक विकासाला चालना मिळाली. अर्थव्यवस्थेच्या सर्व क्षेत्रांमध्ये उद्योगधंद्यांची स्थापना करण्यात आली. त्यामुळे मोठया प्रमाणावर रोजगार संधी उपलब्ध झाल्या. त्यामुळे बेकारी कमी होण्यास मदत झाली.

WTO शी भारतीय अर्थव्यवस्थेवर नकारात्मक परिणाम:—

१. **TRIPS करार:—**

आंतरराष्ट्रीय पातळीवर बौध्दिक संपदेचे संरक्षण करणे हा WTO चा महत्वाचा उद्देश आहे. WTO चा सदस्य असल्यामुळे भारतसुध्दा या उद्दिष्टाच्या पुर्ततेसाठी बांधील आहे. भारतातील १९७० च्या पेटंट कायद्यानुसार रासायनिक औषधांना Process पेटंट दिले जाते. म्हणजेच एकदा पेटंट मिळाल्यानंतर कंपनी कायदेशिररित्या त्या घटकाचे उत्पादन करु शकते. परंतु या उत्पादनाची किंमत ठरविण्याचा अधिकार त्या कंपनीला असतो. त्यांनी या उत्पादनाची वाजवी किंमत ठेवल्यास ते उत्पादन सामान्य माणसाच्या आवाक्यात असते. परंतु जर कंपनीने उच्च किंमत दर ठेवल्यास ते उत्पादन सामान्य माणसाला परवडत नाही.

२. **कृषी क्षेत्राला हानीकारक:—**

भारत हा कृषीप्रधान देश आहे. बहुतांश भारतीय नागरीकांचा मुख्य व्यवसाय शेती असून शेतीपूरक व्यवसायावरच जास्तीत जास्त नागरिकांचे जीवनमान अवलंबून असते. WTO शी AOA करार केल्यामुळे भारतातील कृषी व्यवसायाला हानी पोहोचली. हा करार १ जानेवारी १९९५ रोजी अंमलात आला. या करारानुसार १९८६ ते १९८८ हा आधारभूत काळ धरण्यात आला असून या काळातील सकल कृषी उत्पादनाच्या एकूण मौद्रिक मूल्याच्या १०% सबसिडी शेतक—यांना देता येते. विकसित देशांसाठी हा दर ५% आहे. परंतु भारताच्या म्हणण्यानुसार या काळात कृषी उत्पादनाचा दर कमी होता. त्यामुळे शेतक—यांना कमी प्रमाणात सबसिडी मिळते. तसेच सध्याच्या काळात कृषी उत्पादनात वाढ झाली तरी ही सबसिडी १९८६—८८ या काळातील कृषी उत्नादनाच्या १०% च्या वर देता येत नाही. हा या कराराचा एक मोठा दोष आहे.

३. **TRIMS करार:—**

या करारानुसार विकसित देशांना झुकते माप दिले जाते. त्यांच्याकडील कालबाहय झालेले तंत्रज्ञान विकसनशील देशांना दिले जाते. या देशांना कोणताही पर्याय नसल्यामुळे हे तंत्रज्ञान स्विकारावे लागते. त्यामुळे उत्पादन क्षेत्रामध्ये विकासाचा वेग कमी राहतो व हे देश इतर विकसित देशांच्या तुलनेत मागेच राहतात.

४. **GATES करार:—**

या करारांतर्गत सदस्य देशांना आपली अर्थव्यवस्था परदेशी कंपन्यांना खुली करावी लागते. विशेषत: सेवा क्षेत्रामध्ये विदेशी गुंतवणुकीचे स्वागत करावे लागते. बॅकींग, विमा,

ISSN : 2278-9308
February 2020

वाहतूक, दळणवळण इ. सेवा क्षेत्रामध्ये विदेशी कंपन्या आपला सहभाग वाढवतात. त्यांचे तंत्रज्ञान व सेवा अत्याधुनिक असल्यामुळे त्यांच्या स्पर्धेमध्ये देशी कंपन्या टिकाव धरु शकत नाही. कालांतराने त्यांचे अस्तित्व संपुष्टात येते.

५. अनावश्यक अटी:—

काही वेळेस WTO अनावश्यक व जाचक अटी सदस्य देशांवर घालतात. २०१३ साली इंडोनेशिया येथील बाली येथे भारताने व्यापार सुलभता व अन्न सुरक्षा करार WTO शी केला. हा करार करतांना भारताला जाचक अटींचा सामना करावा लागला. २ वर्षापुर्वी भारतातील हापूस आंब्यावर युरोपियन महासंघाने बहिष्कार घातला. त्यामुळे भारताला परकीय चलनामध्ये नुकसान सहन करावे लागले.

निष्कर्ष:—

WTO ही एक जागतिक स्वरुपाची व्यापार संघटना आहे. भारत या संघटनेचा संस्थापक सदस्य असल्यामुळे भारताला अनेक सोयी व सवलती प्राप्त झाल्या. WTO मुळे जागतिक व्यापार क्षेत्रामध्ये क्रांतीकारी बदल झाले. संपुर्ण जग हे जागतिक खेडे (Global Village) बनले आहे. त्यामुळे वाहतूक, दळणवळण, तंत्रज्ञान या क्षेत्रांमध्ये आमुलाग्र बदल घडून आले. १९९१ पुर्वी भारतामध्ये संरक्षण वाद अस्तित्वात होता. परंतु WTO शी विविध करार केल्यामुळे भारताला आपली अर्थव्यवस्था खुली करावी लागली. जेव्हा प्रथम गॅट करार करण्यात आला तेव्हा केवळ २३ सदस्य देश अस्तित्वात होते. परंतु सध्या या सदस्य देशांची संख्या १५९ इतकी झाली आहे. या देशांमध्ये मोठया प्रमाणावर वस्तु व सेवांची देवाणघेवाण केली जाते. याचा परिणाम म्हणून भारताच्या आर्थिक विकासाला मदतच झाली. WTO च्या करारांमुळे काही बाबतीत जरी भारताला अडचणींचा सामना करावा लागला तरी व्यापक दृष्टिकोनातून भारताला याचा फायदा जास्त झाला आहे.

संदर्भ:—

१. World Trade Organization- Analytical Index Guide to WTO Laws & Practice, Volume I- Cambridge.
२. WTO & it's impact on Indian business:- Harish Raman.
३. WTO in new millennium:- Arun Goyal & Mohd. Noor.